

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۱۸

نقش نما و جداره‌ها در منظر شهری با تأکید بر زیبایی‌شناسی محدوده مرکزی شهر ایلام

محمدمسعود غیابی^۱

چکیده

رشد سریع پدیده شهرنشینی در دهه‌های اخیر به ویژه در کشورهای در حال توسعه مناظر شهری را به شدت تحت تأثیر قرار داده است و منظر شهری را در معرض تهدید قرار داده است. شهرهایی که امروزه به دلیل گستردگی و پیچیدگی نیازها و بکارگیری راه‌حل‌های نامانوس به فرمی نازیبا آراسته گشته و نابسامانی و آشفتگی حاکم شده بر منظر شهرها را به مرز آزاردهنده‌ای رسانده است. این مقاله بر اساس تحقیقی توصیفی - پیمایشی و با بهره‌مندی از مطالعات اسنادی تهیه شده است. در جمع‌آوری اطلاعات لازم در مورد متغیرها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. جامعه آماری تحقیق شهروندان ایلامی می‌باشند و نمونه آماری این تحقیق به روش کوکران (نمونه‌گیری مورگان) به تعداد ۳۸۴ نفر انتخاب شد به این ترتیب با حضور در خیابان طالقانی با عابرین پیاده که تمایل به پاسخگویی پرسشنامه داشتند تعداد ۳۸۴ پرسشنامه بین آنها توزیع شد. به‌منظور تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شد. شاخص‌های زیبایی‌شناسی در جداره‌ها شامل دو دسته عینی (خط آسمان، خط زمین، خط ساختمان، زمینه جداره، کنترل ارتفاع، کنسول و ...) و ذهنی (هم‌جواری، تداوم، تناسب، سادگی و تقارن، رنگ، فرم، نظم و ...) بود. نتایج حاصل از یافته‌های تحقیق نشان داد از دیدگاه شهروندان ایلامی عناصر زیبایی‌شناسی بر منظر شهری ایلام تأثیرگذار است. همچنین تأثیر عناصر عینی ۲۹ درصد و عناصر ذهنی ۳۳ درصد بر منظر شهری محدوده موردنظر تأثیرگذار است.

واژگان کلیدی: نما، جداره شهری، منظر شهری، زیبایی‌شناسی.

^۱. کارشناسی ارشد معماری منظر دانشگاه آزاد تهران واحد جنوب، تهران، ایران. پست الکترونیک: mohamadmasoudghiabi@gmail.com

تلفن تماس: ۰۹۱۸۹۴۰۵۲۵۹.

مقدمه

امروزه سکونت‌گاه‌های شهری اصلی‌ترین زیست‌گاه بشر تلقی می‌شوند که به تدریج جایگاه برجسته‌ای در نظام فعالیت و سکونت یافته‌اند. در این میان محیط شهری عرصه‌ای عینی و ملموس محسوب می‌شود که تجلی دهنده کنش‌ها و باورهای نسل ساکن در شهرها است، ارزش‌هایی که به مرور هویت می‌یابد، دگرگون می‌شوند و در تغییرات خود ساکنان را هم تحت تأثیر قرار می‌دهند (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۳).

دیدگاه منظر شهری در ارتباط انسان و محیط در استفاده از فضاها، بیرونی، ناشی از پایگاه فلسفی و دکترین حاصل از شکستن نگاه کلاسیک علمی به انسان و هستی است. از سوی دیگر، برای ارتقای کیفیت شهر، تخصص‌های مختلفی در این حوزه، دخیل هستند و تصور بیشتر آنها بر پایه جهان دو قطبی دکارت بنا شده است. این امر سبب می‌شود که برای دخالت در شهر تنها ابعاد کالبدی آن در نظر گرفته شود و از جنبه‌های اجتماعی و معنایی آن غفلت شود. نظریه منظر شهری که این جهان دو قطبی را در هم می‌شکند، از دریچه‌ای دیگر به شهر می‌نگرد و آن را موجودی مستقل از زمان و مکان نمی‌پندارد که تنها در ابعاد مورفولوژیک معنا شود؛ بلکه شهر را موجودی پویا و در حال حرکت می‌بیند که تغییر می‌کند و با خود، دامنه فرهنگ، جامعه و نگاه انسان را نیز تغییر می‌دهد. شهر در نگاه امروز، تنها در کالبد خلاصه نمی‌شود؛ بلکه روحی را درون خود در جریان دارد که همزمان و توأمان حاصل تعاملات اجتماعی و حیات مدنی در فیزیک و کالبد شهر است. به طور کلی منظر شهری تلفیق سه گانه‌ای از منظر عینی شهر، منظر ذهنی شهر و منظر عاطفی شهر است که مبنای رفتار قرار می‌گیرد (گلکار، ۱۳۸۵: ۳۸).

در طراحی و توسعه شهری، بعد کالبدی-زیبایی شناختی فضای شهرها جزو مهمترین کیفیت‌ها به حساب می‌آید، که هدف از مطرح کردن آن ایجاد حس خوشایندی و لذت بخش بودن در محیط شهری است. در این میان، کالبد و جداره خیابان‌ها و میدان‌های شهری از مهمترین ابعاد طراحی مؤثر بر زیبایی شناسی سیما و منظر شهری هستند که به دلیل تأثیرگذاری مستقیم بر ادراک و ذهنیت شهروندان، همواره کانون توجه توسعه دهندگان شهرها بوده‌اند.

یکی از مهمترین مسائلی که امروزه نظر معماران، برنامه‌ریزان و طراحان شهری را به خود جلب کرده، مسئله لزوم ارتقای کیفیت بدنه‌های شهری در چهارچوب مولفه‌های بصری - زیبایی شناختی است (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۶). زیبایی به عنوان یک واژه فراگیر هم برای درک آثار هنری به کار می‌رود و هم برای درک محیط. به بیان دیگر، به نظر می‌رسد طراحان، معماران، شهرسازان علاوه بر آن که می‌باید از مباحث زیباشناسی اشیاء و آثار آگاه باشند باید بدانند که زیباشناسی محیطی یعنی زیبایی آنچه ایشان مشغول خلق و ساخت آن‌اند (شاهچراغی، ۱۳۹۴: ۲۲۵-۲۲۶). جداره‌ها و نماهای شهری از مهمترین عناصر منظر شهری محسوب شده و توجه به این موضوع می‌تواند از بسیاری جهات به مانند افزایش کیفیت دیداری شهر، متمرثمر واقع شود موضوع نمای شهری، از موضوعات مهم و اساسی مورد توجه طراحان شهری، معماران و حرفه‌مندان از یک سو و از سوی دیگر نهادهای اجرایی درگیر با مسائل شهری است، چراکه نماد هویت بصری و ویتترین شهری است که در وهله اول به دید ناظران فضا می‌آید، بنابراین به نظر می‌رسد باید تدابیری در ساماندهی نما و منظر شهری صورت پذیرد (خاک‌زند و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۷).

عدم هماهنگی نماها و جداره‌های شهری، پس از سال‌هایی توجهی به معضلی بزرگ تبدیل شده است. شهروندان همانند فرد ساکن در کنار بزرگراه که به مرور زمان نسبت به فرکانس صدای بزرگ راه کر می‌شوند، نسبت به نازیبایی‌های فضای اطراف بی تفاوت شده و دیگر از فضای محیط اطراف خود لذت نمی‌برند، بنابراین به منظور ارتقای کیفیت منظر شهری باید به زیبایی شناسی جداره‌های شهری پرداخت.

موضوع نمای شهری، از موضوعات مهم و اساسی مورد توجه طراحان شهری، معماران و حرفه‌مندان از یک سو و از سوی دیگر نهادهای اجرایی درگیر با مسائل شهری است، چراکه نماد هویت بصری و ویتترین شهری است که در وهله اول به دید ناظران فضا می‌آید، بنابراین به نظر می‌رسد باید تدابیری در ساماندهی نما و منظر شهری صورت پذیرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد، در فرایند ادراک محیط از میان حواس، بینایی بیشترین تأثیر را در ادراک محیطی ایفا می‌کند (خاک‌زند و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱). در ایران نیز به دنبال افزایش شهرنشینی و سرعت بالای تغییرات در بافت‌های شهری به دلایل مختلف، کیفیت منظر شهری به شدت تنزل یافته است. با توجه به این که شهرهای کوچک دارای ویژگی‌ها و جداره‌های شهری خاص خود هستند ارزیابی و سنجش وضعیت کیفی این محیط‌ها که در میزان رضایتمندی از آنها تجلی می‌یابد، دارای ضرورت و اهمیت بالایی می‌باشد. بنابراین استفاده از عناصر زیبایی‌شناختی در طراحی جداره‌های شهری این امکان را فراهم می‌کند که محیط و منظر شهری منطبق بر نیاز و فرهنگ استفاده‌کنندگان، طراحی شود و منجر به ارتقاء کیفیت محیط شهری شود. بنابراین این پژوهش با هدف بررسی نقش نما و جداره‌ها در منظر شهری با تأکید بر زیبایی‌شناسی انجام گرفته است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

منظر شهری

منظر شهری، هنر یکپارچه کردن بصری و ساختاری مجموعه ساختمان‌ها، خیابان‌ها و مکان‌هایی است که محیط شهری را می‌سازند (کالن، ۱۳۷۷: ۱۵). به بیان دیگر، منظر فضای شهری همه اطلاعات موجود از فضا است که توسط حواس قابل دریافت است و در فرایند ادراک پردازش می‌گردد. این اطلاعات شامل فرم، عملکرد و معنای فضا و بخشی از کل شهر است که ناظر آن را دریافت می‌کند (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۶۲).

منظر شهری، فهم شهروندان از شهر است که به واسطه ادراک نماهای آن و تداعی معانی مرتبط با آنها (ابعاد ذهنی و خاطره‌ای) صورت می‌گیرد. اهداف سه‌گانه منظر شهری عبارتند از: زیبایی‌شناختی، فرهنگی هویتی و عملکردی (منصوری، ۱۳۸۴: ۵۹).

لینچ در سال ۱۹۶۱، مفهوم تصور ذهنی شهر را با انتشار کتابی با عنوان سیمای ذهنی شهر ارائه نمود. لینچ در این کتاب ابعاد ذهنی منظر شهری را مطرح کرد، بدین ترتیب اگر کالن بیشتر بر ابعاد عینی منظر تأکید داشت، لینچ ابعاد ذهنی را مورد بررسی قرار داد (لینچ، ۱۳۷۳: ۴۳). لینچ سه عامل ادراکی، فیزیکی و عملکردی را در منظر شهری با اهمیت می‌داند (رضازاده، ۱۳۸۶: ۲۳). وی برای مطالعه تصویر ذهنی شهر هر محیط شهری را شامل سه جزء می‌داند: هویت، ساختار و معنی. منظر عمومی شهر (خیابان‌ها، پارک‌ها، میداين، حاشیه رودخانه‌ها و ...) شامل دو دسته عوامل عینی و ذهنی هستند. عوامل عینی دربردارنده مجموعه عوامل طبیعی و مصنوعی مانند فرم ابنیه، جداره‌های شهری و طبیعی، تجهیزات شهری، فضاهای باز و پوشش‌های طبیعی هستند. عوامل ذهنی نیز شامل رویدادهای فرهنگی، حوادث تاریخی، خاطرات، روابط، تعاملات انسانی و رویدادهای فردی - جمعی هستند (فیضی، ۱۳۸۹: ۱۵). منظر عمومی شهر را می‌توان حاصل کنش متقابل سه مؤلفه مهم یعنی محیط ساخته شده، محیط طبیعی و محیط انسانی دانست که در دو دسته عوامل عینی و ذهنی شکل می‌گیرند (فیضی، ۱۳۸۹: ۶).

شکل (۱): عوامل و مؤلفه های تشکیل دهنده منظر شهری
 مأخذ: فیضی، ۱۳۸۹.

طبق تعاریف محققان و اندیشمندان این حوزه می توان ابعاد منظر شهری را طبق جدول (۱) دسته بندی کرد:

جدول (۱): ابعاد مفهومی منظر شهری از دیدگاه نظریه پردازان مختلف

اندیشمندان	ابعاد منظر شهری مطرح شده
لینچ، ۱۹۶۰	ادراکی، فیزیکی، عملکردی
کالن، ۱۹۶۱	بصری و ساختاری
شریفیان ثانی، ۲۰۰۱	عوامل طبیعی، عوامل مصنوعی
پاکزاد، ۲۰۰۵	فرم، عملکرد، معنا
گلکار، ۲۰۰۶	عوامل عینی، عوامل ذهنی و عوامل عاطفی
محمودی، ۲۰۰۶	پایداری، هویت، زیبایی، وحدت
عبدالله خان، ۲۰۰۶	بصری، کالبدی، فضایی، فعالیتی، هویتی، محیطی
رضازاده، ۲۰۰۷	بصری، عملکردی، معنایی
بهزادفر، ۲۰۰۸	عوامل کالبدی، عوامل غیرکالبدی، عوامل انسانی
منصوری، ۲۰۰۹	زیبایی شناختی، فرهنگی، عملکردی، هویتی
فرهودی و تیموری، ۲۰۱۰	عوامل طبیعی و عوامل مصنوعی
کیانی و سرداری، ۲۰۱۱	کالبدی، بصری، فرهنگی
فیضی و اسدپور، ۲۰۱۳	عینی (عوامل طبیعی و مصنوعی)، ذهنی (رویدادهای فرهنگی، حوادث، خاطرات، تعاملات انسانی)

مأخذ: نویسنده، ۱۳۹۹.

نما و جداره شهری

نما یا جداره شهری یکی از وجوه مورد توجه در بررسی منظر شهری است. نما در لغت نامه دهخدا به معنای صورت ظاهری هر چیزی است و آنچه در معرض دید و برابر چشم است یا آنچه از بیرون سوی دیده می شود (دهخدا، ۱۳۸۹: ج

۱۴). نمای شهری که بتواند تصویر مناسبی از خود به جای بگذارد، می‌تواند نقش اجتماعی هم داشته باشد، چرا که به مردم کمک می‌کند، بدانند در کجا هستند و در نتیجه محیط را خوانده، به نحو مطلوب‌تری فعالیت‌هایشان را تنظیم کنند و حتی می‌تواند خاطرات جمعی و ارتباطات گروهی را افزایش دهد (حبیب، ۱۳۸۵: ۵۳).

جدول (۲): شناسایی عناصر نما در دیدگاه نظریه پردازان مختلف

نظریه پرداز	عناصر نما	اصول طراحی نما
کریر (۱۹۹۲)	پنجره ها، در، سایه بان و سطح مسقف، وزن‌های عمودی و افقی، مصالح، رنگ و عناصر تزئینی	تناسبات، هماهنگی، پیوستگی شکل‌های نما
لینچ (۱۳۷۳)	عناصر مرتبط با فرم	تهیج، تنوع، قابلیت شناسایی، خاطره‌انگیزی، سرزندگی، هویت، تصویرپذیری، خوانایی، انعطاف‌پذیری، سادگی، وضوح، چیرگی بخشی از فرم، تطابق با محیط، معناداری، آموزندگی
هدمن و یازوسکی (۱۹۸۴)	اندازه قطعات، ارتفاع بنا، نوع مصالح، عناصر معماری، خط افقی، شکل سقف، عقب نشستگی جداره، پیش آمدگی پنجره‌ها و عقب نشستگی ورودی، بازشوها، نرده، تزئینات	پیچیدگی و تنوع، ایجاد هویت ترکیبی، هماهنگی هندسی، ایجاد وزن و تکرارهای بصری، تناسبات، ریتم، ایجاد هماهنگی، یکپارچگی با زمینه کالبدی و طبیعی، استفاده مناسب از اشکال نمادین، حظ بصری و لذت روحی روانی
پاکزاد (۱۳۸۲)	فرم، مصالح و رنگ، الحاقات، خط بام، خطوط نما، بازشوها، جلو نشستگی و عقب نشستگی خط بام و...	شاخص نمودن، تنوع، هماهنگی، ایجاد ضرب آهنگ، تداوم بدنه
توسلی (۱۳۷۶)	عناصر مرتبط با فرم	نظم، وحدت و ترکیب، مقیاس، تناسب و هماهنگی، سادگی، وجود عنصر نشانه، تعادل، مجاورت، هماهنگی، تقارن، تداوم و پیوستگی فضایی، محصوریت، تباین و قلمرو
صفامش (۱۳۷۳)	تعداد طبقات، جرز، قاب، پنجره، کتیبه، بالکن، پیشانی و سقف	تقارن، ریتم، نظم، سلسله مراتب، تنوع و پیچیدگی

مأخذ: خاک‌زند و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۲.

زیبایی‌شناسی در محیط شهری

تا پیش از قرن هفدهم میلادی، موضوعی به نام زیبایی به‌طور مستقل وجود نداشت. آنچه در جست و جوی آن بودند، کمال، حقیقت و رسیدن به حداکثر توان و کارایی هر چیز بوده است. به عبارت دیگر وقتی سعی می‌کردند شئی یا پدیده‌ای را به بهترین نحو به وجود آورند، خود به خود زیبا هم بوده است (طاهباز، ۱۳۸۳: ۷۵).

افلاطون زیبایی را بر دو نوع می‌داند: طبیعی و هندسی. زیبایی طبیعی نسبی و زیبایی هندسی مطلق است. وی معتقد است که هر آنچه را که ما زیبا می‌بینیم، سایه‌ای است از زیبایی‌های بالا (گروتز، ۱۳۸۶: ۳۵). کانت بیان می‌دارد این تنها سلیقه است که زیبا را از نازیبا مشخص می‌کند. زیبا به‌طور کلی آن چیزی است که محسوسات ما را در جمع به صورتی هماهنگ دریاورد. بر این اساس باید درک زیبایی بدون تفکر انجام شود. آن چیزی زیباست که از نظر همه زیبا باشد (گروتز، ۱۳۸۶: ۳۷).

زیبایی به عنوان یک واژه فراگیر هم برای درک آثار هنری به کار می‌رود و هم برای درک محیط به بیان دیگر، به نظر می‌رسد طراحان، معماران، شهرسازان علاوه بر آن که می‌باید از مباحث زیباشناسی اشیاء و آثار آگاه باشند باید بدانند که

زیباشناسی محیطی یعنی زیبایی آنچه ایشان مشغول خلق و ساخت آن اند، در عین این که با زیباشناسی هنرهای انتزاعی ارتباط دارد اما متفاوت و متمایز از آن است (شاهچراغی، ۱۳۹۴: ۲۲۵). از اواخر دهه ۷۰ میلادی، با مطرح شدن نقش معماران، طراحان شهری و معماران منظر در حل معضلات و مشکلات زیبایی‌شناسی شهری، مسئله زیبایی‌شناسی معماری و منظر شهری به یکی از اساسی‌ترین مسائل تبدیل شد.

واژه «زیباشناسی» (استتیک) ریشه یونانی داشته و به معنای دریافت است. هدف زیباشناسی این است که چگونه محیط اطراف و جایگاه شخص در محیط اطراف را به معنای واقعی درک کند (گروتر، ۱۳۸۶: ۳۵). زیبایی‌شناسی به‌طور عام اصطلاحی مربوط به شناخت و درک مفاهیم زیبایی است (نقی‌زاده، ۱۳۸۹: ۱۴۲). گرایش به زیبایی نشان می‌دهد که همزمان با شکوفایی فرهنگ، نظم و قاعده‌ای به وجود آمد که هدف آن ایجاد تفاوت میان انتظارات شخصی و عمومی بود (نقی‌زاده، ۱۳۸۹: ۱۹).

در طراحی و توسعه شهری، بعد کالبدی - زیبایی شناختی فضای شهرها جزو مهمترین کیفیت‌ها به حساب می‌آید، که هدف از مطرح کردن آن ایجاد حس خوشایندی و لذت‌بخش بودن در محیط شهری است. در این میان، کالبد و جداره خیابان‌ها و میدان‌های شهری از مهم‌ترین ابعاد طراحی مؤثر بر زیبایی‌شناسی سیما و منظر شهری هستند که به دلیل تأثیرگذاری مستقیم بر ادراک و ذهنیت شهروندان، همواره کانون توجه توسعه‌دهندگان شهرها بوده‌اند. شکل معماری و ویژگی‌های کالبدی-بصری یک ساختمان، به آن هویتی منحصر به فرد می‌بخشد و آن را از سایر عناصر شهر جدا می‌سازد (Askari & Dola, 2009). به اعتقاد لینچ کیفیت‌های کالبدی - بصری در یک محدوده مشخص از جمله مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری تصویر ذهنی شهروندان هستند. این کیفیت‌ها دربرگیرنده جنبه‌هایی از تصویرپذیری شهر هستند که ارتباط تنگاتنگی با چشم‌اندازهای بصری یک منطقه مشخص دارند و از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر کیفیت‌های زیبایی‌شناختی یک شهر به شمار می‌روند (Kurniawan, Putri & Wardhani, 2017).

بنا بر تعبیر سانتینا، محیط و بالأخص محیط مصنوع زمانی لذت بخش خواهد بود که زیبا باشد. وی پیش نیازهای این زیبایی را به انواع فرمی، نمادین و حسی تقسیم کرده است که به ترتیب مناسبات بصری، معانی دریافت‌شده از محیط و مطلوبیت‌های حسی حواس پنج‌گانه را به عنوان عامل زیبایی محیط معرفی می‌کنند (Gibson, 2015: 12).

زیبایی‌شناسی نمادین به معنی تداعی کردن و لذت‌بخش بودن محیط است و متوجهی مفاهیم تداعی شده به واسطه محیط است. که به محیط معنی بخشیده و برای مردم خوشایند است. پاسخ‌های انسان به محتوای فرمی محیط، زیبایی‌شناسی نمادین است. در واقع محیط نظامی از نمادهاست که به مفاهیم ارزش‌ها، معانی و چیزهای شبیه به آن بیان واقعی می‌بخشد. از این دیدگاه نمادگرایی عامل اصلی دوست داشتن یا دوست نداشتن محیط است (شاهچراغی، ۱۳۹۴: ۲۳۲).

زیبایی‌شناسی حسی حاصل حس‌های لذت بخشی چون لمس کردن، بوییدن، چشیدن، شنیدن و دودیدن است. برخی محققان تجربه‌گرا عقیده دارند که لذت حسی در عین این که بخشی از زیبایی است، انگاره‌های تداعی‌کننده آنها نیز، جزئی از ماهیت اشیاء هستند. زیبایی حسی متوجه خوشایند بودن دریافت حسی است که از محیط به دست می‌آید. در نتیجه متوجه رنگ‌ها، بوها، صداها و بافت‌هایی است که در محیط وجود دارد (Long, 1987: 67). البته این دیدگاه تجربه‌گرا تأکید می‌کند که تجربه‌ی حس‌های پایین‌تر از فواصل نزدیک‌تر یعنی لامسه، بویایی و چشایی، به اندازه‌ی تجربه حس‌های بالاتر فواصل دورتر یعنی بینایی و شنوایی، مقاصد شناخت انسان از محیط را تأمین نمی‌کند و بنابراین حس‌های بینایی و شنوایی در شناخت ارزش‌های زیبایی‌شناختی اهمیت بیشتری دارند (شاهچراغی، ۱۳۹۴: ۲۲۸).

زیبایی‌شناسی فرمی - بصری به ارائه اصول و الگوهای می‌پردازد که براساس آنها می‌توان اجزای بصری محیط را سازمان داد و در واقع به ارائه اصول ترکیب اجزا می‌پردازد؛ این نوع زیبایی‌شناسی به وضوح نشان نمی‌دهد که چه فرم، شکل یا صورتی حامل کیفیت زیبایی‌شناختی خواهد بود. زیربنای این نوع زیبایی‌شناسی، به ویژه آنها که در قرن بیستم مطرح شده‌اند، بر پایه تئوری گشتالت استوار است که در آن شیوه ادراک افراد مختلف از محیط تا حد قابل توجهی مشترک انگاشته می‌شود (Pazooki, 2011: 8).

بررسی دیدگاه‌های نظریه‌پردازان داخلی و خارجی در مورد مؤلفه‌های موضوع زیبایی‌شناسی به صورت نقد سیستماتیک در مقوله نما می‌تواند نقش مهمی ایفا کرده و به ناسامانی موجود در جداره‌های شهری سر و سامان دهد. بررسی رویکردهای موجود در رابطه با ماهیت زیبایی‌شناسی نشان می‌دهد، دو رویکرد کلی وجود دارد: ذهنی و عینی. در مورد ذهنی و یا عینی بودن زیبایی نظرات زیادی ارائه شده و در اینکه قضاوت زیباشناسانه مربوط به فرستنده یا تعبیری توسط گیرنده است، نظرهای مختلفی وجود دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد در رابطه با این دو رویکرد در منظر شهری، در ابتدا رویکرد عینی و پس از آن رویکرد ذهنی مورد توجه بوده است.

رویکرد صوری (عینی) زیبایی را در ذات منظر می‌داند. این رویکرد عمدتاً توسط متخصصان معمار و شهرساز بر اساس قواعد خاص و تعیین شده‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد و اعتقاد بر این است که مناظری که بر اساس قواعد عمومی زیبایی‌شناسی خلق می‌شوند، از نظر مردم نیز به عنوان مناظری زیبا ادراک خواهند شد. پایه و اساس این دسته از نظریات را می‌توان در افکار فیلسوفان یونان باستان مانند افلاطون و ارسطو جستجو کرد (اسکراتن و هاسپرس، ۱۳۸۹: ۷۹). طراحان بسیاری تلاش کرده‌اند تا مناظر شهری را بر اساس این قواعد بیافرینند که برخی از این قواعد شامل: تعادل، وضوح، تضاد، هماهنگی، یکپارچگی، تناسب، تنوع و یا پیچیدگی و وحدت (Beardsley, 1958: 462).

رویکرد دوم، بر پایه ذهنیت ناظر استوار است و ادراک زیبایی یک منظر را به ذهن فرد و عوامل وابسته به فرد نسبت می‌دهد (اسکراتن و هاسپرس، ۱۳۸۹: ۷۸). عواملی مانند شخصیت بیننده، محل مشاهده، خصوصیات اجتماعی - اقتصادی بیننده، ترکیب بندی و پیچیدگی منظره (Chen, 2009: 76). و ... در ارزیابی دخیل می‌شوند و به دلیل ذهنیت فرد است که منظری زیبا یا نازیبا تلقی می‌شود. پایه‌های این نظریه را می‌توان در آرای افرادی چون کانت مشاهده کرد که معتقد بود زیبایی یک شیء یا یک موضوع به ذهنی که آن را درک و داوری می‌کند بستگی دارد، و نه به خود شیء یا موضوع (Galindo and Hidalgo, 2005: 19).

بنا بر آنچه از تعاریف حاصل شد، در تعریف و ارزیابی زیبایی‌شناسی جداره‌های شهری در محدوده مورد بررسی پژوهش حاضر، با تکیه بر معیارهای مطرح شده در زیبایی‌شناسی از دیدگاه عینی و ذهنی در جداره‌های شهری مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

پیشینه تحقیق

اسماعیلی و همکاران (۱۳۹۸)، تحقیقی با عنوان «تحلیل و ارزیابی جداره‌های شهری با تأکید بر زیبایی‌شناسی بصری، با استفاده از روش شبکه‌بندی» انجام دادند. روش تحلیل انتخابی در این پژوهش کیفی است و کیفیت مطلوب را در تمامی ابعاد و مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی مورد بررسی قرار داده است. لازم به ذکر است تنها آن دسته از کیفیاتی در کانون توجه قرار گرفته‌اند که اعمال تغییرات در آنها می‌تواند موجب ارتقای کیفیت‌های صوری شود و با ارائه درک درستی از

پتانسیل‌های بصری، انتظام بصری منظر شهری محدوده مورد مطالعه را افزایش دهد. نتایج بررسی‌های انجام شده نشان‌دهنده ناهماهنگی‌های بسیاری در جداره‌های محدوده مورد مطالعه است.

فرخیان و اردلانی (۱۳۹۶)، پژوهشی با عنوان «بررسی و تحلیل جداره‌های شهری با رویکرد زیبایی‌شناسی» انجام دادند. در این پژوهش که روش آن توصیفی تحلیلی بود بعد از تعریف لغوی فضا و بیان مفاهیم مرتبط با آن تعریفی از شهر و فضای شهری ارائه شد و سپس از میان مؤلفه‌های کالبدی منظر شهری، جداره شهری با تأکید بر مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی در ابعاد عینی و ذهنی در جداره‌های شهری تحلیل می‌شود.

موسوی سروینه باغی و صادقی (۱۳۹۵)، نیز در مقاله خود ضمن تلاش برای یافتن پاسخ این پرسش که «چگونه می‌توان از مؤلفه‌های مؤثر بر جداره‌های شهری در جهت ارتقای کیفیت زیبایی‌شناسی منظر شهری بهره برد؟» نسبت به بررسی و ارائه فرایند طراحی جداره‌های شهری خیابان احمدآباد مشهد اقدام کرده‌اند. نتایج حاصله نشان داده است که ادراک بصری جداره‌های شهری به عنوان عضو تفکیک‌ناپذیر منظر شهری تأثیر چشم‌گیری بر کیفیت زندگی شهروندان دارد و لازم است که در فرایندهای طراحی با دقت بیشتری به این بخش از کیفیت‌های بصری - زیبایی‌شناختی پرداخته شود.

اوتابرتا^۱ و همکاران (۲۰۱۲) در مطالعه خود که با هدف بررسی کیفیت‌های محیطی با استفاده از تحلیل نمای کالبد و جداره‌های شهری انجام شده است نشان داده‌اند که آنچه در محیط مصنوع موجب تأثیرگذاری بر ذهنیت و روان شهروندان می‌شود، نما و جداره ساختمان‌ها است. به عبارتی کالبد ساختمان‌ها تعیین‌کننده کیفیت محیط هستند. این پژوهشگران همچنین نشان داده‌اند که سبک معماری، رنگ مصالح، فرم و نحوه طراحی ساختمان از بیشترین میزان تأثیرگذاری برخوردار هستند.

در نهایت با توجه به ادبیات و پیشنهاد تحقیق فرضیات تحقیق به شکل زیر طراحی شدند:

فرضیه اصلی:

عناصر زیبایی‌شناسی جداره‌های شهری بر منظر شهری تأثیرگذار است.

فرضیه فرعی

عناصر عینی زیبایی‌شناسی جداره‌های شهری بر منظر شهری تأثیرگذار است.

عناصر ذهنی زیبایی‌شناسی جداره‌های شهری بر منظر شهری تأثیرگذار است.

مواد و روش‌ها

روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و پیمایشی می‌باشد. به منظور گردآوری اطلاعات در مرحله اول با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای، ادبیات تحقیق و مبانی نظری در خصوص عناصر زیبایی‌شناسی معماری منظر تهیه شده است و نظریات مربوط به متغیرهای معماری منظر از دیدگاه اندیشمندان جمع‌آوری شد. سپس در ادامه با توجه به ادبیات و چارچوب پژوهش عناصر زیبایی‌شناسانه تأثیرگذار بر منظر شهری استخراج و بر اساس مؤلفه‌های آن‌ها پرسشنامه تهیه

1. Utaberta

گردید و در نهایت به محدوده مورد مطالعه مراجعه و پرسشنامه توزیع شد. جامعه آماری این پژوهش دربرگیرنده تمامی شهروندان ساکن در شهر ایلام می‌باشد. با توجه به اینکه حجم جامعه نامحدود می‌باشد بنابراین طبق فرمول کوکران و با توجه به حجم جامعه نامحدود نمونه آماری ۳۸۴ نفر می‌باشد. به منظور گردآوری اطلاعات در بخش میدانی از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد.

روایی این پرسشنامه توسط کارشناسان آماری مورد تأیید قرار گرفته و همچنین اعتبار این پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۸۵ درصد بدست آمد که بیانگر بالا بودن اعتبار این پرسشنامه است.

به منظور سنجش داده‌های تحقیق از نرم‌افزار spss استفاده شد. به منظور تبیین متغیرهای مستقل از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد.

با توجه به بررسی‌های انجام شده در نهایت می‌توان شاخص‌های زیبایی در نماها و جداره‌های شهری را به شکل زیر دسته‌بندی کرد.

جدول (۲): شاخص‌های زیبایی در نماها و جداره‌های شهری

شاخص‌های عینی زیبایی‌شناسی در جداره‌ها		شاخص‌های ذهنی زیبایی‌شناسی در جداره‌ها	
خط آسمان	انتهای جداره، جایی که از لحاظ بصری جداره به آسمان می‌رسد	هم‌ردیفی در جداره	امتداد یافتن خطوط افقی نماها در جداره
خط زمین	محل برخورد نما با کف مسیر است	همجواری	عنصر یا نمایی از بدنه با تناسب مطلوب که با قرار گرفتن در بدنه ارزش خود را از دست می‌دهد
خط ساختمان	میزان پیش آمدگی یا عقب نشینی از جداره	تداوم	شکل‌گیری فضای خیابان به عنوان یک کریدور
زمینه جداره	بستر اولیه‌ای که اشکال بر روی آن ظاهر می‌شوند	تناسبات	وجود نوعی نسبت میان اجزاء و نسبت آن به تمام بدنه
تقسیمات و خطوط غالب	پایه یا سکوی ساختمان، بخش میانی، تاج ساختمان یا بخش بالایی	مقیاس انسانی	در نظر گرفتن نسبت و تناسب اجزاء و کل جداره نسبت به انسان
عرض قطعات یا دانه‌بندی	ترکیب چندین نمای مستقل و یا نمای قطعات تفکیکی متفاوت	سادگی و پیچیدگی تقارن	ترتیب عناصر در دو سوی خط یا محور
کنترل ارتفاع	از طریق محدودیت‌های ارتفاعی	اصل تشابه در رنگ، فرم و...	اصل تشابه همراه با اصل ریتم و تکرار است
کنترل حجم توده در جداره	با تعیین حداکثر ابعاد افقی یا سطح زیربنا	ریتم یا تکرار	عناصر افقی و عمودی جداره که در زاویه دید پرسپکتیو تشدید می‌شوند.
کنسول	حجمی بیرون زده در ارتفاعی از سطح بدنه که تمامی آن بسته باشد	تعادل	برابری یا همبستگی وزن‌های بصری در دو طرف جداره
روزنه‌ها	فضاهای ارتباطی درون و بیرون جداره مانند در و پنجره	هماهنگی	ترتیب و ارتباط میان عناصر برای رسیدن به هدفی خاص
رنگ و بافت مصالح	جزئیاتی که هنگام ساخت جهت تزئین ساختمان استفاده می‌شوند	نظم	سازمان‌دهی اجزا جداره با کل جداره
الحاقات، علائم و تابلوها	بخشی از جداره که در تقاطع دو معبر با یکدیگر و یا اتصال با میدان ایجاد می‌شود		
تفکیک سطوح	سطوح مقابل یک تقاطع، یا جوهی که مانع بصری هستند		
پیچ در جداره	پیچ در خیابان‌ها که سبب برجسته شدن ارزش کالبدی و سیمای جداره می‌شود.		

تجزیه و تحلیل داده‌ها

طبق نتایج جدول (۱): کمترین فراوانی سنی پاسخگویان مربوط به سن ۶۰ سال به بالا با فراوانی ۰/۰۵ درصد و بیشترین فراوانی سنی مربوط به سن (۲۱-۴۰) سال با ۶۰/۷ درصد فراوانی بود. هم‌چنین ۵۴/۴ درصد پاسخگویان زن و ۴۵/۶ درصد آنان مرد بودند، ۳۷/۵ درصد ساکنان مجرد و ۶۲/۵ درصد آنان متأهل بودند.

جدول (۱): توزیع فراوانی سن، جنسیت و وضعیت تأهل پاسخگویان

سن	فراوانی	درصد	جنسیت	فراوانی	درصد	وضعیت تأهل	فراوانی	درصد
کمتر از ۲۰	۵۱	۱۳/۳	زن	۲۰۹	۵۴/۴	مجرد	۱۴۴	۳۷/۵
۲۱-۴۰ سال	۲۳۳	۶۰/۷	مرد	۱۷۵	۴۵/۶	متأهل	۲۴۰	۶۲/۵
۴۱-۵۰ سال	۸۸	۲۵/۵	مجموع	۳۸۴	۱۰۰٪	مجموع	۳۸۴	۱۰۰٪
۶۰ سال به بالا	۲	۰/۰۵						
مجموع	۳۸۴	۱۰۰٪						

در جدول (۲)، توزیع فراوانی نمونه آماری تحقیق بر حسب میزان تحصیلات نشان داده شده است. همان‌طور که دیده می‌شود بیشترین فراوانی مربوط به تحصیلات دانشگاهی با ۵۲/۳ درصد فراوانی و کمترین فراوانی مربوط به افراد بی‌سواد با ۰/۰۵ درصد فراوانی می‌باشد.

جدول (۲): توزیع فراوانی نمونه آماری تحقیق بر حسب میزان تحصیلات (n=۳۸۴)

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد
بی‌سواد	۲	۰/۰۵
ابتدایی	۱۰	۲/۶
راهنمایی	۴۰	۱۰/۴
دیپلم	۱۳۱	۳۴/۱
تحصیلات دانشگاهی	۲۰۱	۵۲/۳
مجموع	۳۸۴	۱۰۰

تحلیل استنباطی

آزمون کولموگروف اسمیرنوف

آیا متغیرهای طراحی شده دارای توزیع نرمال است؟

به منظور تبیین متغیرهای مستقل از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. بررسی نتایج آزمون جدول ۳ نشان داد که متغیرهای مختلف با احتساب سطح معناداری بزرگتر از ۰/۰۵ خطا است و این نشان می‌دهد که متغیرهای ذکر شده از توزیع نرمال برخوردار هستند.

جدول (۳): آزمون توزیع نرمال بودن مؤلفه‌های مختلف پژوهش

متغیر	آزمون کولموگروف		
	انحراف استاندارد $\pm$ میانگین	k-s	sig
کیفیت منظر شهری	$42/36 \pm 9/60$	۱/۰۵	۰/۲۱۸
عناصر زیبایی شناسی	$63/25 \pm 13/26$	۰/۸۳۴	۰/۴۹۰
عناصر عینی	$16/20 \pm 4/13$	۱/۸۰	۰/۰۵۳
عناصر ذهنی	$21/99 \pm 5/19$	۱/۳۰	۰/۰۶۶

آزمون فرضیات

فرضیه اصلی: عناصر زیبایی شناسی جداره های شهری بر منظر شهری تاثیرگذار است.

طبق نتایج جدول (۴)؛ ضریب تعیین بین متغیر عناصر زیبایی شناسی جداره های شهری و ارتقاء منظر شهری ایلام ($R=0/65$) است. همچنین ضریب تعیین تعدیل شده بدست آمده بیانگر این است که (۴۲) درصد از تغییرات منظر شهری جداره های ایلام توسط عناصر زیبایی شناسی پوشش داده می شود. با توجه به سطح معناداری بدست آمده ($sig<0/01$) به لحاظ آماری معادله رگرسیون معنادار است. در نتیجه عناصر زیبایی شناسی با بتای ($\beta=0/655$) کیفیت منظر شهری ایلام را پیش بینی می کند. در نتیجه تأثیر عناصر زیبایی شناسی جداره های شهری بر منظر شهری ایلام (۰/۴۲) درصد تأثیر دارد.

جدول (۴): نتایج تأثیر عناصر زیبایی شناسی جداره های شهری بر منظر شهری ایلام

متغیر پیش بین	R	R2	F	Sig	Beta	T	Sig
مقدار ثابت	۰/۶۵	۰/۴۲	۲۸۸/۴۴	۰/۰۰۰		۶/۸۴	۰/۰۰۰
عناصر زیبایی شناسی					۰/۶۵۵	۱۶/۹۲	۰/۰۰۰

فرضیه (۱): عناصر عینی جداره های شهری بر منظر شهری ایلام تأثیرگذار است.

طبق نتایج جدول (۵)؛ ضریب تعیین بین متغیر عناصر عینی جداره های شهری و ارتقاء منظر شهری ایلام ($R=0/54$) است. همچنین ضریب تعیین تعدیل شده بدست آمده بیانگر این است که (۲۹) درصد از تغییرات منظر شهری ایلام توسط عناصر عینی جداره های شهری پوشش داده می شود. با توجه به سطح معناداری بدست آمده ($sig<0/01$) به لحاظ آماری معادله رگرسیون معنادار است. در نتیجه عناصر عینی با بتای ($\beta=0/548$) کیفیت منظر شهری ایلام را پیش بینی می کند. در نتیجه عناصر عینی جداره های شهری بر ارتقای منظر شهری ایلام (۰/۲۹) درصد تأثیر دارد.

جدول (۵): نتایج تأثیر عناصر عینی جداره های شهری بر منظر شهری ایلام

متغیر پیش بین	R	R2	F	Sig	Beta	T	Sig
مقدار ثابت	۰/۵۴	۰/۲۹	۱۶۳/۸۰	۰/۰۰۰		۱۳/۰۹	۰/۰۰۰
عناصر عینی					۰/۵۴۸	۱۲/۷۹	۰/۰۰۰

فرضیه (۲): عناصر ذهنی جداره های شهری بر منظر شهری ایلام تاثیرگذار است.

طبق نتایج جدول (۶): ضریب تعیین بین متغیر عناصر ذهنی و ارتقای منظر شهری ایلام ($R=0/57$) است. همچنین ضریب تعیین تعدیل شده بدست آمده بیانگر این است که (۳۳) درصد از تغییرات منظر شهری ایلام توسط عناصر ذهنی جداره های شهری پوشش داده می شود. با توجه به سطح معناداری بدست آمده ($sig<0/01$) به لحاظ آماری معادله رگرسیون معنادار است. در نتیجه عناصر ذهنی جداره های شهری با بتای ($\beta=0/548$) کیفیت منظر شهری ایلام را پیش بینی می کند. در نتیجه عناصر ذهنی در ارتقاء منظر شهری ایلام (۰/۳۳) درصد تاثیر دارد.

جدول (۶): نتایج تاثیر عناصر ذهنی زیبایی شناسی جداره های شهری بر منظر شهری ایلام

متغیر پیش بین	R	R2	F	Sig	Beta	T	Sig
مقدار ثابت	۰/۵۷	۰/۳۳	۱۹۳/۰۶	۰/۰۰۰		۱۰/۳۴	۰/۰۰۰
عناصر ذهنی					۰/۵۷۹	۱۳/۸۹	۰/۰۰۰

بحث و نتیجه گیری

منظر شهری ابعاد مختلفی دارد و از جنبه های مختلف قابل بررسی می باشد. این موضوع به دلیل ابعاد مختلفی که دارد، همواره مورد توجه صاحب نظران حوزه های مرتبط با منظر شهری بوده است. در این پژوهش تاثیر نماها و جداره های شهری در منظر شهری ایلام مورد بررسی قرار گرفت. نماها و جداره های شهری از مهم ترین عناصر در خیابان که در خوانایی آن نقش بسزایی دارد. اهمیت اثرگذاری نماها و جداره های شهری در محیط شهری، لزوم توجه به زیبایی و منظر شهری را به عنوان عوامل اصلی طراحی شهری ضروری می سازد. جداره و نما به عنوان حد فاصل درون و بیرون ساختمان ها، موضوع اصلی ارزیابی عابرین و ساکنین فضای عمومی شهرها بوده و تاثیر بسیاری بر تصویر ذهنی شهروندان داشته است. بررسی های صورت گرفته در چارچوب زیبایی شناسی جداره های شهری نشان داد که بحث زیبایی شناسی همواره از جنبه های اصلی تاثیرگذار بر کیفیات محیط و منظر است. در این تحقیق تاثیر نما و جداره های شهری از دو بعد عینی و ذهنی زیبایی شناسی بر منظر شهری مورد بررسی قرار گرفت. محدوده مرکزی شهر ایلام از جمله پرتعدادترین فضاهای عمومی شهری است که محل تجمع انواع خدمات شهری می باشد و روزانه پذیرای شهروندان فراوانی می باشد. بنابراین دیدگاه شهروندان درباره زیبایی شناسی جداره های شهری در این محدوده سنجیده شد.

بر اساس یافته های تحقیق در بخش آمار توصیفی کمترین فراوانی سنی پاسخگویان مربوط به سن ۶۰ سال به بالا با فراوانی ۰/۰۵ درصد و بیشترین فراوانی سنی مربوط به سن (۴۰-۲۱) سال با ۶۰/۷ درصد فراوانی بود. همچنین ۵۴/۴ درصد پاسخگویان زن و ۴۵/۶ درصد آنان مرد بودند، ۳۷/۵ درصد ساکنان مجرد و ۶۲/۵ درصد آنان متأهل بودند. از لحاظ میزان تحصیلات اکثر پاسخگویان دارای تحصیلات دانشگاهی بودند با ۵۲/۳ درصد فراوانی و کمترین فراوانی مربوط به افراد بی سواد با ۰/۰۵ درصد فراوانی می باشد.

در بحث یافته های استنباطی در مورد فرضیه های تحقیق از دیدگاه شهروندان ایلامی عناصر زیبایی شناسی کیفیت منظر شهری ایلام را پیش بینی می کند. در نتیجه تاثیر عناصر زیبایی شناسی جداره های شهری بر منظر شهری ایلام (۰/۴۲) درصد تاثیر دارد. همچنین با توجه به دیدگاه شهروندان عناصر عینی جداره های شهری بر ارتقای منظر شهری ایلام (۰/۲۹) درصد تاثیر دارد و عناصر ذهنی در ارتقاء منظر شهری ایلام (۰/۳۳) درصد تاثیر دارد.

بنابراین طراحی آگاهانه و حفاظت از محورهای دید به سوی ارزش‌های شاخص بصری در نمای ساختمان‌ها و جداره‌های شهری، توجه به زیبایی‌شناسی در دو بعد عینی و ذهنی و بکارگیری عناصر زیبایی در نماها و جداره‌های شهری تأثیر بسزایی در ارتقای کیفیت منظر شهری دارد. مطالعات و بررسی نظریات مختلف نشان داد کلیه ابعاد و جنبه‌های مختلف نما و منظر شهری در دو بعد ذهنی (شامل ابعاد فرهنگی، خاطره‌ای، هویتی، ویژگی‌های فردی، تاریخی و عواملی از این قبیل) و عینی (شامل ابعاد بصری و قابل مشاهده) جای می‌گیرد. این دو بعد از یکدیگر قابل تفکیک نیستند و با یکدیگر مناظر شهری را به وجود می‌آورند؛ بدین ترتیب منظر شهری وابسته به دو بعد اصلی عینی و ذهنی می‌باشد.

در نهایت پیشنهاد می‌شود به منظور ارتقاء منظر شهری در محدوده مرکزی شهر ایلام بیشتر به ابعاد عینی و ذهنی زیبایی‌شناسی توجه شود و در نماها و جداره‌های شهری این محدوده به زیبایی‌شناسی دقت بیشتری شود. ایجاد نظم در جداره با حذف نقطه دید به الحاقات نامناسب، استفاده از رنگ‌های متنوع و شاد و مصالح با بافت‌های مختلف در نماهای شهری، ایجاد عقب‌نشینی یا پیش‌آمدگی خط ساختمان در جداره‌ها با رعایت تناسب با تعداد طبقات و عرض دانه‌ها، توجه به هنر عمومی و عناصر گرافیکی محیطی برای ارتقای ارزش‌های بصری - هنری جداره‌های شهری، تدوین ضوابط و چارچوبی برای کنترل کیفی ساخت‌وسازهای جدید و تدوین قوانینی التزام‌آور برای ساماندهی نماهای پیرامون با توجه به ابعاد کالبدی و هویتی خیابان‌ها، تأکید بر نورپردازی بخش‌های حائز اهمیت نماها و جداره‌های شهر در ساعات تاریکی هوا، فراهم‌سازی بسترها و فرصت‌های مناسب برای مشارکت اجتماعی اقشار مختلف مردم در خصوص نماها و جداره‌های شهری از جمله راهکارهای پیشنهادی در جهت افزایش زیبایی‌شناسی در نما و جداره‌های شهری محدوده موردنظر می‌باشد.

منابع

- اسکراتن، راجر و جان هاسپرس (۱۳۸۹)، «فلسفه هنر و زیبایی‌شناسی»، ترجمه یعقوب آژند، تهران: انتشارات دانشگاه.
- اسماعیلی، فاطمه، چاره جو، فرزین، حوریجانی، نسیم (۱۳۹۸)، «تحلیل و ارزیابی جداره‌های شهری با تأکید بر زیبایی‌شناسی بصری، با استفاده از روش شبکه‌بندی»، نشریه علمی باغ نظر، ۱۷(۸۲)، ۶۵-۷۸.
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۵)، «پدیدارشناسی نماهای مسکونی و سیر تکوین توقعات از آن»، هنرهای زیبا، شماره ۱۴.
- پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی‌اکبر و صادقی، علیرضا (۱۳۸۸)، خوانش تأثیر ساماندهی محورهای شهری بر ارتقای کیفیت محیط فضاها، عمومی شهری، دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۴.
- دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۸۹)، «لغت نامه»، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، چاپ دوم، ج ۱۴.
- حبیب، فرح (۱۳۸۵)، «طراحی منظر شهر در گذر تاریخ»، مجله آبادی، شماره ۵۳.
- خاک‌زند، مهدی؛ محمدی، مریم؛ جم، فاطمه؛ آقابزرگی، کوروش (۱۳۹۳). «شناسایی عوامل مؤثر بر طراحی بدنه‌های شهری با تأکید بر ابعاد زیبایی‌شناسی و زیست‌محیطی (نمونه‌ی موردی: خیابان ولی عصر (عج) - شهر قشم)»، فصلنامه مطالعات شهری، ۳ (۱۰): ۱۵-۲۶.
- شاهچراغی، آزاده، بندرآباد، علیرضا (۱۳۹۴)، «روانشناسی محاط در محیط»، انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران، چاپ دوم.
- رضازاده، راضیه (۱۳۸۶)، «بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر کیفیت معماری شهری و سیمای شهر»، نشریه آبادی، تهران.
- رفیعیان، مجتبی و احمدی، حسن و اورنگ ملاح (۱۳۹۳)، «درآمدی بر بازسازی پس از سانحه و الزامات ارتقای کیفیت محیط سکونت»، ارائه شده در سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت جامع بحران در حوادث مترقبه.
- طاهباز، منصوره (۱۳۸۳)، «زیبایی در معماری»، نشریه صفا، دوره ۱۳، شماره ۳۷.
- کالن، گوردون (۱۳۷۷)، «گزیده منظرشهری»، ترجمه منوچهر طبیبیان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- گروتز، یورگن (۱۳۸۶)، «زیبایی‌شناسی در معماری»، جهان‌شاه پاکزاد و عبدالرضا، همایون، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- گلکار، کوروش (۱۳۸۵)، «مفهوم منظرشهری»، مجله آبادی، شماره ۵۳.
- لینچ، کوین (۱۳۷۳)، «تئوری شکل شهر»، (بحرینی، حسین)، چاپ دوم، تهران: دانشگاه تهران.
- فرخیان، امیر و اردلانی، حسین (۱۳۹۶)، «بررسی و تحلیل جداره‌های شهری با رویکرد زیبایی‌شناسی»، سومین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری.
- فیضی، محسن (۱۳۸۹)، «فرآیند بازآفرینی منظر میادین شخر تهران با هدف ارتقای تعاملات اجتماعی شهروندان»، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۷، صص ۳-۱۴.
- منصوری، سیدامیر (۱۳۸۴)، «درآمدی بر زیبایی‌شناسی باغ ایرانی»، فصلنامه باغ نظر، شماره ۳، صص ۵۸-۶۳.
- موسوی سروینه باغی، الهه سادات و صادقی، علیرضا (۱۳۹۵)، «ارائه فرآیند طراحی جداره‌های شهری در جهت ارتقای کیفیت‌های بصری زیبایی‌شناسی منظر شهری، نمونه موردی خیابان احمد آباد مشهد»، مدیریت شهری، ۴۳ (۱۵)، ۹۹-۱۱۴.
- نقی‌زاده، محمد (۱۳۸۱)، «زیبایی‌شناسی، فرم و فضای معماری و شهر»، مجموعه مقالات گردهمایی زیبایی‌شناسی کاربردی، مرکز مطالعات و تحقیقات هنر وزارت ارشاد اسلامی، تهران.
- Askari, A. H. & Dola, K. B. (2009). "Influence of building façade visual elements on its historical image: case of Kuala Lumpur City, Malaysia". *Journal of Design and Built Environment*, 5(1), 49-59.
- Beardsley, Monroe (1958). "Aesthetics". New York: Harcourt.

- Chen, Bo. Ochieng A. Adimo, Zhiyi Bao (2009) "Assessment of aesthetic quality and multiple functions of urban green space from the users' perspective: The case of Hangzhou Flower Garden, China". *Landscape and Urban Planning*. Vol. 93. Pp. 76-82.
- Galindo, Ma Paz and Ma Carmen Hidalgo (2005). "Aesthetic preferences and the attribution of meaning: Environmental categorization processes in the evaluation of urban scenes", *International Journal of Psychology*, vol. 40, issue 1, pp. 19-27.
- Gibson, J. J. (2015). "The ecological approach to visual perception" (First edition). Hove: Psychology Press (Reviewed in the United States on May 12, 2019).
- Long, J. (1987). "Formal aesthetics and visual perception: questions architects ask". *Visual Arts Research*, 10(1), 66-73
- Kurniawan, E. B., Putri, R. Y. A. & Wardhani, D. K. (2017). "Building conservation base on assessment of facade quality on Basuki Rachmat Street, Malang". *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 70(1), 12054. Doi: 10.1088/1755-1315/70/1/012054
- Pazooki, S. (2011). "The Application of Formal Aesthetics by Architects and Interior Architects According to Their Own Ranking Performances (Unpublished Master Thesis)". *Eastern Mediterranean University*, Gazimağusa, North Cyprus.
- Utaberta, N., Jalali, A. H., Johar, S., Surat, M. & Che-Ani, A. I. (2012). "Building Facade Study in Lahijan City, Iran: The Impact of Facade's Visual Elements on Historical Image". *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 6(7), 1839-1844.